

מענין שורש דבר יהושע ד

ומדוע אמר על שמועה זו נאה וזו לא נאה לאספה במס' אבות • ומה טעם יש בדבר :
ואף דברי עצמו הביא רבינו הקדוש אך מעט מזעיר ועוב הנשארים [עין יומא (פ"ט): קידושין (פ"ב) • נדרים (ק') • ע"ג (י"ז • י"ט) • סנהדרין (ק') ע"ט] • וכן פיור רבי מאמרי מוסר בשאר סדרי משנה ארת הנה וארת הנה (ונס' דנרי יסו"ע נקנלו כעמיר גורנה ע"ט) ולא קיבצם כאחד במס' אבות הלא דבר הוא (3) :

ואשר אוסף להפליא כי מהמאמרים המובאים במס' אבות נמצאו הרבה אשר אין בהם הדרשות ונצורות וכמעט מקראות מפורשות (וכאשר הראה לדעת הנאון החסיד ז"ל זיוניו נמסכת זו) • וכבר האריכו המתברים למעניתם במשנה (י"ג פ"ד) שמואל

אמר יהושע העשיל הלוי אחרי אשר ראה רבינו הקדוש לחבר מסכת אבות בחקרו לכל תכלית אשר יצא מפי המורה לצדקה • (6) להראות גלוי לכל שלשלת קבלות תורה שבע"פ איש מפי איש עד משה מפי הגבורה ומשפט התורה ככתוב כן המקובל לאלקים הוא • וכן ראה לזכור מאמרי מוסר השכל והרומות המדות אשר יצא מפי אנשי מעלה אלה • אשר מהם נראה לקחת מוסר וללכת בדרך זו הורג • כי אז נשכיל ואז נצליח • הנה נשוב נתפלא מדוע השפיל רבינו במנועם לאסוף מכל אחד אך מעט מאמרי מוסר אלה מהרבה אשר נמצאו מפורים ביהר ספרי חז"ל מאלה קדושי עליון המקבלים אשר נזכרו בשמותם במסכת אבות •

(8) הרמב"ם בהקדמתו לזרעים וכן ספר הקנה המיוחס לרנ"ה (ד' ספראק ד' י"ח) שניהם כתבו כזה בסגנון אחד דנריהם דנריהם אהדי סך לא טפה אחת • ואמרתם להעתיקם זה לזמות זה • למען יבחנו הדברים • לשון הרמב"ם

והנה נשלם ענין השופט וכל הצריך לו • ואז אמר מס' אבות א"ל ומה צריך לאבותי • לומר לך אף על פי שהמשפט לאלקים הוא המשפט והקבלות נתנו לחכם כו' • וכענין זה אינם רשאי בני אדם לומר מדוע נקבל משפט פלוני או תקנות חכם פלוני שהמשפט לאלקים הוא • שהכל משופט אחד קבלוה איש מפי איש עד בא אליהו ז"ל • תעוד הביא מס' אבות לומר לך מוסר החכמים • גם המדות הטובות שבהם ואין אדם אחר ראוי לתרגי אחר מדתם רק הדיינים ולומדי תורה • כי ע"ה כשלא יהיו בעלי מדות ובעלי מוסר לא יבוא נזק להמונן אלא להם לברם שמאבדים נפשם בחסרון המדות והמוסר • אבל השופט והלמון והכם בסכמה האמתית אם לא יהיו בעלי מוסר ובעלי מדות טובות וצנועים שלא יענו עוות ושלא יהיו חסרים בכל חכמות שבמס' אבות יזיקו לעצמן וגם להמונן כי הסון נושאים ק"ו אם הירע אם לחישיב • וזה עיקר השופט כו' • עכ"ל :

כאשר נשלם לו (לרבינו הקדוש) מה שהיה צריך אל השופט התחיל באבות ועשה זה לשני ענינים • האחד כדי להודיע שההסכמה והקבלה אמת ונכונה • וקבלוה עם מעט כו' • ובענין זה יש מוסר גדול לבני אדם שלא יאמרו מדוע נקבל משפט פלוני או תקנות דיון פלוני ואין הדבר כן שהמשפט אינו לפלוני השופט אלא להקב"ה שציוה אותנו בו • כמ"ס (דנריהם ח') כי המשפט לאלקים הוא • אבל הכל משפט אחד וקבלוה איש מפי איש הדרות החולפים • והענין השני שהוא רוצה לזכור במסכת זו מוסר כל חכם מן החכמים ע"ה • כדי שנלמוד מהם המדות טובות • ואין אדם צריך לזות הדבר כמו הדיינים שעמי הארץ כשלא יהיו בעלי מוסר אין הדיק לכל ההמונן אלא לבעלי לבלב • אבל השופט כשלא יהיה בעל מוסר וצנוע יזיק לעצמו ויזיק לבני אדם • אם כן מה נכבד ונכון היה מקום מסכת אבות • אחרי מס' סנהדרין כו' • עכ"ל :

(3) והנה ראינו להארוך להזכירנאל בספרו נחלת אבות (ריש פ"א בהקדמה ב') אחרי אמרו שמה כי עד זמנו עמלו המנצחים דרך כלל להביא ממוסרי שלמה וחכמי הפילוסופים דומה לעניני המטניות • ולא נהנו כלל קשור ועם אל סמיכות המאמרים ז"ל • ולא די זה אל גם נמאמר אחד מדברי השלמים האלה נזכרו דברים רבים מתחלפים ונצירות שונות זו מזו כו' • ע"כ אמר הנני עושה חדשה עתה נחמנו לתת קשר ראינו והגון כפי סדר הלימוד מטעם הדרושים לא לבד בדברי כל חכם וחכם כ"א גם במטניות שאלו זה אחר זה מצעלים מתחלפים • כי אין ראוי שיחשוב אדם בעל שכל כי כל אחד מהשלמים האלה קדישי עליונין לא אמר בכל ימיו מוסר אחר כ"א זה שמכר בשמו כאן במסכתא • אבל אמתה הענין הוא שמסדר המטניות הביא ממאמריהם אותם הצריכים והמתחייבים לענין הדרות שיה' • זו • ולכן לא הביא זולתם עכ"ה • ועוד לא טקפה נחה דוחי מזה • כי גם ביתר המון המוסרים אשר אמרו השלמים ינאלו הרבה אשר להם יתרון הכשר להמשך ולחיצור המטניות שקדמו כאשר דעת לנבון נקל • וראיתי לאחד אחרון מדברי חז"ל • כמסר מדר"ש נראה שאף הוא היה מכין לקשר מאמרי חכמים זכ"ל • אמנם אני הצעיר תמה מה ראו על ככה לחפש ולדרוש סמוכים כהאי מסכת

שמואל הקטן אומר בגפול אויבך אל תשמת וגו' אשר הוא מקרא מפורש ומה בא להשמיענו .

והנה לנונה ברקים אחרים הבריקו מול עיני באשר קדמוני (ג) ראיתי אור גדול . לגלות עמוקות ונצורות אשר לא שערום המה . וה' הגיה השכי ויהי לי לישועה . וכי הוא זה .

לאשר רבינו הקדוש הפץ למען צדקו ללמד דעה כי תורת ה' אתנו . תורה שבע"פ מקובלה ומסורה איש ספי איש מאת ה' מן השמים (ד) . ואשר אמנם קבלה בכל דור ודור רבבות מפי רבבות . אך הוא הרים איש מתוך העדה מכל דור אשר הוא הוקם על לראש בדורו אשר על פיו יצאו ועל פיו באו . ומאנשי מעלה אלה הביא מאמרים אך לתכלית הנרצה על פי אופנים אלה . את אשר אמר כל אחד לפי דורו

לגדור גדר ולעמוד בפרץ לפי העת והמקרים הן במצבם הדתי והן במצבם המדיני . להראות כי בדרות הראשונים האיש אשר נמנה על העדה היה עיניו צופיות הליכות דורו ובכל אשר ראה ברק בדת ואמונה התאור כארי והשליך נפשו מנגד לחוק ולבצר חומת הדת . וכן במצבם המדיני דרש שלומם וטובתם אחרי אשר היה ידיו ולבו לאל אמונה ונאמן למלכו כנמצא מפורז בספרי הו"ל וכך חוברו וכך יפה לו (ה) לרועה נאמן . וכן את אשר כל אחד אמר לפי עניניו ולפי המעשה שאירע לו . כי אמנם גדול כח הנסיון . (ו) (תענית (ד') : מעשה בראש"כ כו' אותו היום נכנס ר"ש לכהג"ד והרס לעולם יהיה אלס רך קניה ואל יתי קשה כלרו כו' ע"כ . והיינו ע"פ המעשה שאירע לו) . וכן המאמר אשר היה רגיל כ"כ על לשונו ואשר על פיו התנתג והצטיין בזה בדורו ביותר

מסכת ולא במסכת אחרת . ואלדרכה אחו"ל כחד מסכת אין סדר למשנה ומכ"כ בפרקי אבות שזה רק מוסרים ולמודים מחכמים יחידים ובענינים נפרדים הכללי הלויים זכ"ו . מה"ט נאמר שיהיה קטר ביותם כו' ואין חרזכות להענינים הנאמרים כ"א סדר תולדותם ואח"י הוא החוט הסוכב אותם המקשרם והי' לאחדים לנד במקומות מועטים כו' ע"כ . ודבריו אינם נכונים ושנה גם כמה שאמר בחדא מסכת אין סדר למשנה ובספרות אחו"ל בב"ק (ק"ב) . ובע"ג (ו') : אין סדר למשנה לענין סתם ואח"כ מחלוקת ה"מ בחרי מסכת אבל בחדא מסכת י"ט סדר . והרי"ב ז"ל מינר ספר י"ט סדר למשנה על כל המשניות :

(ג) **ע'** האברנבנאל באבות (פ"א מ"ד) ועמ"ש לקמן בזה . וע' רשב"ם (פ"א מ"פ) ושם (משנה י"ב) וע' רש"י והרע"ב (פ"ג מ"ח) וע' מדר"ש (פ"ב מ"ג) וע' בס' גל של אנווים להנשיא (בפ' ויחי) מ"ש (פ"ב מט"ו) והגרנד"ל בפר"א (שה"א בהג"ה אות ז') כיון זאת מדעתו . ולא ראה שכבר קדמו הנשיא הנ"ל . וע' מדר"ש בשם ההסיד (שם) וע' הוי"ש (פ"ג מק"ג) וע' מדר"ש (פ"ד מ"א) וע' מהר"מ אלשקר (פ"ד מ"ד) וכ"כ הגרנד"ל בפר"א (בשה"א אות ד' בהג"ה) וכבר קדמו המהר"ם אלשקר הנ"ל וע' מ"ש באבות (פ"ד מ"ג) לקמן בארובה . והבאתי דבריהם כל אחד על מקומו . יע"ש :

(ד) **ואחשבה** לדעת ע"פ מ"ש ר"ע באבות (פ"ג מ"ו) מסורת סייג לתורה . ר"ל מה שמשנה לנו המסורת שכל אחד מסר התורה שבע"פ לחבירו דור אחר דור הוא סייג לתורה . כמ"ש הרמב"ם לעיל להראות כי המשפח לאלקים הוא ועלינו להקיים כל התורה שבע"פ כונו התורה שכתבנו כי אל אחד אמרין . וזה שהורו לנו אנשי כנה"ג במשנה ראשונה באבות ועשו סייג לתורה כמ"ש לקמן . וא"כ איפוא המאמר עשו סייג לתורה שהביא רבי מאנכה"ג בראש אבות . הוא גם כנו הקדמה למס' אבות אשר לפעם זה שנה לנו רבי המסורת והמוסרים :

(ה) **ולכן** סידר מס' אבות אחרי מס' סנהדרין . וע' ברמב"ם הנ"ל . ואזהבי הרב הגאון מוהר"ם שי' בעה"מ ספר בית דוד . אמר לי בשם רבו שהאיר עיניו חמי וקני הגאון מא"ר הג"ל מוהר"ח ז"ל . לבאר מ"ש ברה"י (י"ח) כל בלי עולם טוברים לפניו כבני מרון . מאי כבני מרון הכא חרגומו כבני אימרא . ריש לקיש א' כמעלות בית מרון . ר"י אמר שמואל כחילוח של בית דוד ע"כ . כי אמנם שלם הפירושים על בני מרון כולם מהאיימים יחד לבאר חומת העון איש איש ע"פ מדרגתו ומשפחו . ר"י הנה יתכן שהאייס שאינם בכלל הם יתעלו אחד אחד השנה בכל הלא גם עתש שנה בהכרח באין הכלל . אבל אם האנשים אינם שוים ואחד נעלה במדרגתו ועיטו מהשני הלא אז אף הם יתעלו חסא אחד השנה לא יתעלו עון וחסא בשוה כ"א כל אחד כפי עניו כן יתעלו החסא לעומתו . וכן יגדל עששו . אשר

ה **שורש דבר יהושע** מעיני

היתה עצת הרלב"ח (עו"מ הרלב"ח דף שכ"ג) כתב על המתמיהים לפעמים על דברת חז"ל מפני שלא הבינו כ"א למאמרים בעצמם ופשטיהם בלי חקירה על מאמרי האומרים או הנאמר להם במקום אחר. אמנם המביט במאמרים אחרים שאמרו אלו התבמים או הנאמר עליהם יבין מיד כוונת האומר עכ"ל (י). וכן בינותי במאמרי רבותיו וכן תלמידיו של כל אחד אשר 'בהם חיי רוחו' והארכתיו בזה במקום אחר. וכן מבניו של כ"א לפעמים שאבתי מעיני ישועה להשכיל מאמרי אביו וכמ"ש בתוספתא (ע"ג) דובחים ובש"ס מנחות (י"ח): מפני שר"י בנו ש"ר אילעאי ר' אילעאי תלמיד של ר' אליעזר שנה לך משנתו של ר' אליעזר עכ"ל. והעלה על כל לחקור אחר קורות האומה עם ישראל בזמן של התנאים אלה בפנימי וחיצוני. ויש אתי עוד כללים אחרים אשר ע"פ נוסח ביאורי ויימצאם הקורא בפנים אל כל מקום אשר אבוא שמה.

עוד זאת ראיתי ונתתי אל לבי כי התנאים ראו בחכמתם לברור לשון ערומים כועט מהויק המרובה. ובררו במאמרים תיבות ומלות אשר הוראתם יורו על פירושים שונים וכולם אמת כי

ביתר עוז מכולם. כי רב כח לפעול על לב איש דבר היוצא מפי עושרו בשקידה נפלאה וכמ"ש בתוספתא יבמות (ע"ה) א"ל ר"א בן עזריה נאין דברים כשהם יוצאין מפי עושיהן יש נאה דורש כו' (י). ועוד זאת את אשר ראו בחכמתם גדולים חקרי לב אלה התרדמים לדבר ה' בי על פי שיטתם וע"פ מאמריהם בעצמם אפשר שיסובב מזה בפרט אחד דבר לא טוב לא סקל המסילה ולהרים את העם. וכן את אשר אמר כל אחד לפי שיטתו והרבה דיני תורה שפסק נתלים בזה. וא"כ איפוא כל מאמר הנאמר במס' אבות הוא גם רמו מעט או מתולדות הזמן או מתולדות החכם בעצמו ועל כל אלה אעירה לי ערים נאמנים בפנים הספר ואגלה אי"ה צפונות בדברי התנאים אלה אשר באו זכרונם במס' אבות. הן אמנם בפרט אחד מזה כבר נמצא זעיר שם וזעיר שם בדברי הראשונים אך אפס קצתם ראו וה' האיר עיני להוסיף גם בזה כהנה וכהנה אחרי אשר העמקתי לרדת לסוף דעת קרושים ע"פ מאמריהם בעצמם הנפוצים בכל שני התלמודים ויתר ספרי חז"ל. ובאורים ראיתי אור הביאור האמיתי. ובאיזר

אשר על זאת יחדר כל איש וכליותיו יסתונן ויתאונן נצר על תסאיו הכל לפי מה שהוא אדם כי כשקול אל דעות לא ינאו בד בבד. והנה זהו אף באיש פרטי ואף כי לאיש הוקם על לרוב ומנהיג גדורו אשר ממנו ילמדו וכן. ישעו כל העם ובהכשלו יכשלו כולם אחריו וכמ"ש בזה"ק רישא דעמא אי הוא ניש וי לי' וי לעמי'. ודמיונו לאיש שר החיל בגלגלתה כ"א אף אחד מאנשי הגבא יחסא המסרה או ישות דרכו וישל סלוד בגלגלתה הנה סרע אף לגפשו ודמו מידו יבוקש. לא כן אס שר הגבא יננה או יחסא אשר ע"פ כל אגשי חיל ינאו ובהכשלו מעט יפלו המה כולם בנופלים הנס דמו ודס כל התמים בו מידו יבוקש. ושל ג' בחינות אלו אח"ל. א' כגני אימרתא לעומת אותם האגשים השונים נעמלה כמו הנאן הנכנסים לדיר להקטטר אשר כל אחד יכול להיות הפעירי קודם בזה. ב' נעמלות בית מרין לעומת משלות אגשים ומדרגותם זה למעלה מהה כן יחסב עוגם. ג' כחילות של ביה דוד לעומת המנהיגים והרכיבים אשר תחת פקודתם כל העם כחילות יעמדו וככ"ל ובהכשלים יכשלו כולם. וז"ל בגמ' שם מ"ק היוצא רואה יחד לבס ומנין אל כל מעשיהם. היינו כי חושב העון פס' פקודתם ומדרגתם. וזהו מ"ס ומנין אל כל מעשיהם. ור"ל. ימשע חכמים ויוסיפו צינה :

(ו) **וע'** מדרש ג"ר (שמ"ט) ח"ל ראב"ע נאיש דברים היוצאין מפי עושיהן עכ"ל. ונ"ל בזהו מ"ס ראב"ע נאיש (ס"ג מ"י) כל שמעיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאש' כל הרחוחות ששגשג אין מויוין אותו ממקומו ע"כ. ור"ל כי המשעים המה השרשים המרובין להחכמה שאומר ואס מעשיו מרובין וחכמתו שאומר מחכמת על פי פעלו אז אין מויוין אותו ממקומו ולא כמי שגאמר עליו בזמרו טול קיסם מנין שיניך טול קורה מנין עיניך וד"ל. ולא המדרש עיקר אלא המשעה וכו' ג"כ כ"ל :

(ז) **וע'** ספרי האזינו (פ' ש"ז) כשתססו את ר"ח בן חרדיון כו' אמרו לבחו נגזרה נזירה כו' ועליך לפסוח מלאכה קראה מקרא בזה גדול העצה וגו' רבי אומר גדולים המשעים אלו שהן צעה נרחס הזמיתו ג' ספוקים של דרוק מש"כ בכל הכתובים עכ"ל. והנה אחרי אשר ידענו מהמאמר בע"ג (י"ח) שעון בזה היתה השלכה לפני גדולי רומי

כי כווננו לכל הפרושים גם יחד • כי אמנם אנחנו הרגלנו להרבות אמרים וכוונה הלאוי יהיה אחת נכונה • אבל דורות הראשונים אמרו מלות מעומות שכיילו כוונות מרובות ומתוים במהוג • וז"ל הגאון בעל קרבן אהרן בהקדמתו לספרא: המשובח שבדבורים הוא הדבור אשר יוכלל בו ענינים רבים מדברים שונים במליצות קצרות בקיצור נפלא עכ"ל (ח) :

ואציגה נא הנה דוגמאות מעט מהרבה על כל אלה ואשים רווח בין הדבקים למען ירוץ קורא בו • ואחר זה אוסיף להביא כל אשר ברוח אתי רוח באר על פני כל המסכת אבות על פי הדרך אשר סליתי לי בעזרת ה' וכל אוהב מישרים יודה על האמת כי מאוד עמקן מחשבותיהם ומה גבהו דרכיהם • ומה' אשאל עזר אשר לא יציל מפי דבר אמת עד מאוד :

רומי ואמרו כמה נאות פסיעותי של ריבה זו מיד דיקדקה בפסיעותי ע"כ • ח"כ הסיניא אשר דיברה בנדקה הדין על נפשה בפסוק גדול העשה וגו' וסיפי דקרא אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם • והיינו מה שדיקדקה בפסיעותי' ראה הקב"ה והוכח לה ענשה • וכמ"ש רש"י שם בע"ז וע"ש ברש"א בח"א • וז"ש רבי גדולים מעשים אלו כו' של זדוק משא"כ בכל הכתובים היינו כי מכוון למעשיהם שחטאו המניחו מקראות דומות ובלבד זה לא ידענו פירושו • וכן מנינו הרבה נש"ם שעניים במקומם ועשירים במקום אחר ואכמ"ל יותר :

(ח) **והארבתי** במ"א בכלל מה שמנינו בננו' לשון אחד על כוונות מתחלפות ע' תוס' חולין (פ"ח) ד"ה אדם והאריך צוה ביד מלאכי (פי' שע"ד) ע"ש • וכן יבואר בזה כמה שמנינו בנאות שאמר אחד מה שכבר אמר אחר בצוחו לשון ובאמת כוונתם משתנות ע' אבות (פ"א מט"ו) רנ"א עשה לך רב וע"ש (פ"א מ"ו) יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב • וע' (פ"ד מ"ה) ר' זדוק אומר אל תפרוש מן הנצור ואל תעש עמך כעורכי הדיינין (בג"א) וע' (פ"ב מ"ד) הלא אומר אל תפרוש מן הניצור ושם (פ"א מ"ח) יהודה בן טבאי אומר אל תעש עמך כעורכי הדיינים • ושם (פ"ד מ"ב) ראב"ש אומר יהי כבוד תלמידך חניב עליך כשלך וע' (פ"ב מ"ו) רא"א יהי כבוד תלמידך (בג"א) חניב עליך כשלך :

נכתב ביום ד' י' כסליו שנת חכמים הוהרו בדבריכם לפ"ק פה ווילנא יע"א

(באבות פ"א י"א) «הבמים הוהרו בדבריכם» • והנה בזה המאמר הקצר נכללו בו כל האופנים אשר עליהם תסוב תכלית המסכת אבות כמ"ש ואמר «הבמים הוהרו בדבריכם» ר"ל להוהר בתורה שבעל פה אשר נקראת בדברי חז"ל מדברי האדם דברי חכמים • כי גם היא מקובלה ומסורה כמו תורה שבכתב וע' מדר"ש • וכמ"ש בשודש דבר זה אמר • (א') לעיני מה שגדרו כל אחד לדורו וקיימים הם לדור דור להרחיק אדם מעבירה • והנה לא יאמר החכם הן אני החבתי ועמור לי ואני לא אפסא אף לעבירה אף בלעדי זאת • לזאת הוהר ואמר «הבמים הוהרו בדבריכם» כי גם החכמים יהיו נזהרים ואף בדברי עצמם אשר חמה ידעו סיבת הדבר לא יתברכו בלבבם לאמר אנחנו א' צ' לזה • ולהקל ח"ו • וכל העובר על ד"ח כו' • וחמורים דברי סופרים כו' • וע' מדר"ש שפי' כמו כן • (ב') מאמרי מוסר אשר כל א' אמר לפי ענינו והמעשה שאירע לו • אמר «הבמים הוהרו בדבריכם» כי דבר יאמר גם על מעשה והנהגה כמו על דבר אשר לא קידמו וגו' וע' בשרשים • (ג') מה שאמר כל אחד מרה אשר בת הצטיין ביותר להיות נאה מקיים ואח"כ נאה דורש • א' «הבמים הוהרו בדבריכם» וכמ"ש המדר"ש שכונת החכם להוהר לחכם שיהיה נאה דורש כו' • ושיהיה הוא נזהר תחלה בכל מה שהוא מזהיר לאחרים • (ד') להסיר המכשול בפרם א' לא טוב אשר יוכל לסבוב מדרך כלל שיפתו השובה • אמר «הבמים הוהרו בדבריכם» כפשוטו • (ה') אשר אמר כ"א לשיפתו כו' • ז"ש «הבמים הוהרו בדבריכם» ר"ל כמ"ש בגמ' כמה פעמים לדברייכם ר"ל לשיפתכם • ודי למשכיל מרעתו :